

Ключевые слова: документи, сфальсифіковані шляхом монтажу, установлення факта монтажу, технічний монтаж документа, комп'ютерно-технічний монтаж документа.

MODERN UNDERSTANDING OF INSTALLATION IN FORENSIC TECHNICAL EXAMINATION OF DOCUMENTS

V. Kulykovska

The article presents an attempt to provide a general methodological concept of document mounting and describe its main methods and features.

The article considers practical examples in which a scheme-algorithm for conducting research is described and a logical chain of established facts is built, which helped in each case to come to a reasoned conclusion.

The article also draws attention to the fact that today the schemes for solving problems to establish the execution of documents using installation are the least developed both theoretically and scientifically-methodically – there is no single terminological approach that allows you to unambiguously interpret and evaluate the results obtained.

Key words: falsified documents by editing, establishing the fact of editing, technical editing of the document, computer-technical editing of the document

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.60>

УДК 343.98

Олена Геннадіївна Приймак
головний судовий експерт
відділу технічних досліджень документів
лабораторії криміналістичних видів досліджень

ORCID 0000-0003-2138-1597

E-mail: olena.pryimak@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОБРАЖЕНЬ ПІДПИСІВ, НАНЕСЕНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ ФАКСИМІЛЬНОГО КЛІШЕ

Стаття присвячена дослідженню необхідності, доцільності та можливостей судово-технічної експертизи документів підписів, нанесених за допомогою кліше (факсиміле).

Ключеві слова: підпис, факсиміле, кліше, експертне дослідження, способи виконання підписів.

Постановка проблеми. З широким розповсюдженням електронного цифрового підпису та поширенням різних засобів для обміну документами в іншій, аніж паперова, формі, як не дивно, питання щодо використання «факсиміле» почали виникати дедалі частіше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За «Великим тлумачним словником сучасної української мови» термін «факсиміле» визначається як: 1) точне відтворення будь-якого графічного оригіналу (кресленика, рукопису, малюнка, документа, підпису тощо) фотографічним способом, печаткою чи іншою репродукцією; 2) кліше, печатка, за допомогою яких можна багаторазово відтворювати власноручний підпис [1, с. 1526]. Існує також визначення факсиміле як штампу з механічною копією підпису [2]. Чинним законодавством не визначається поняття терміну «факсиміле» та / або «факсимільне відтворення підпису», однак, відповідно до визначення іншомовних слів наведеному у Словнику іншомовних слів «факсиміле» – це:

1. *Точне відтворення будь-якого графічного оригіналу (кресленика, рукопису, малюнка, документа, підпису тощо) фотографічним способом, печаткою чи іншою репродукцією; копія.*

2. *Кліше, печатка, за допомогою яких можна багаторазово відтворювати власноручний підпис.*

3. *Точно відтворений, у точному відтворенні.*

Тобто, «факсиміле» – це креслення/малюнок, яке є точним відтворенням власноручного підпису особи.

Питання щодо віднесення дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів, до певного роду (виду) експертних досліджень і надалі залишається дискусійним. Класифікація завдань, які вирішують експерти-криміналісти, формувалася й уточнювалася у процесі становлення та розвитку судової експертизи як галузі криміналістичної техніки.

Мета дослідження. Стаття присвячена дослідженню необхідності, доцільності та можливостей судово-технічної експертизи документів підписів, нанесених за допомогою кліше (факсиміле).

Викладення основного матеріалу. В сучасній експертній практиці об'єктами дослідження все частіше стають так звані підписи, нанесені за допомогою факсимільних кліше. По суті, це не є власно підписи, що потребують рукописного виконання, а це є їх зображення, нанесені за допомогою певних кліше (факсиміле).

Як показує практика, відтиски факсиміле все частіше й частіше використовуються при посвідченні різного роду документів, у тому числі й пов'язаних з важливими правовими, економічними та майновими відносинами (ухвали, постанови, цінні папери, прості векселі, декларації, договори, бухгалтерські документи тощо), тобто оригінальні власні підписи на документах замінюються факсиміле.

Графічні об'єкти, нанесені за допомогою факсимільних кліше, надаються на дослідження як експертам в галузі судово-технічної експертизи документів, так і безпосередньо експертам-почеркознавцям. Перед експертами в галузі судово-технічної експертизи документів звичайно став-

ляться питання про спосіб виконання графічного об'єкту, про нанесення досліджуваного відтиску певним кліше, а також про нанесення декількох відтисків одним кліше.

На вирішення експертів-почеркознавців, як правило, ставиться питання про справність підпису у певному документі, наданому на дослідження. З цього слід зробити висновок, що співробітник органу, який призначає експертне дослідження, приймає даний графічний об'єкт за оригінал підпису, тобто вважає цей підпис нанесеним рукописним способом.

Тому першою підзадачею експерта-почеркознавця в таких випадках (як взагалі й при проведенні усіх почеркознавчих експертиз у сучасних умовах) є визначення способу нанесення досліджуваного підпису, але згідно Інструкції про призначення та проведення експертиз та експертних досліджень, дана задача відноситься до компетенції спеціалістів в галузі судово-технічної експертизи документів. Проте, як вже зазначено вище, оскільки частіше такі графічні об'єкти попадають в орбіту дослідження безпосередньо експертів-почеркознавців, то вказані спеціалісти повинні вміти відрізнити факсиміле від підпису-оригіналу.

При цьому очевидно, що специфіка таких об'єктів потребує від експерта-почеркознавця деяких додаткових знань: про технології отримання зображень; про ознаки, які характеризують морфологічну будову штриха при тому чи іншому способі нанесення графічного об'єкта; про почеркові ознаки, які зберігаються у зображеннях, та ознаки, що піддаються викривленню.

У зв'язку з цим, зупинимося на більш поширених способах виготовлення факсимільних кліше. На сьогоднішній день існує багато технологій по їх виготовленню [3, 4, 5].

Незважаючи на різноманітність способів виготовлення факсимільних кліше у всіх зображеннях, відтворених за їх допомогою, є певний комплекс ознак, притаманний саме цьому способу нанесення графічного об'єкту, зокрема, що характеризує морфологічну структуру штриха. Більш того, ця сукупність ознак дозволяє відрізнити цей спосіб нанесення графічного об'єкту від інших способів – як рукописних (виконаних різними пишучими приладами), так і нерукописних, зокрема, виконаних електрофотографічним способом, на це вказують ознаки різних способів виконання почеркових об'єктів та їх зображень.

Виконання пишучим вузлом кулькових ручок. Барвна речовина штрихів розподіляється на поверхні паперу незначним шаром, не проникаючи в товщу паперу, розподіляється вона нерівномірно (у вигляді слабко та інтенсивно забарвлених ділянок), в штрихах спостерігається втиснений рельєф, а також характерний блиск.

Туш. Барвна речовина розподіляється на поверхні паперу незначним за товщиною шаром, у штрихах розподіляється рівномірно, штрихи мають характерний виражений блиск.

Чорнила капілярної та перової ручки. Штрихи матові без блиску, барвна речовина розподіляється рівномірно на поверхні паперу, утворює розпливи вздовж волокон і проникає в товщу паперу. У штрихах, виконаних перовою

ручкою, можуть спостерігатись характерні траси від пера. У штрихах, виконаних капілярною ручкою, можуть бути розриви забарвлення у штрихах.

Гелева ручка. Тут використовується кульковий вузол. Для штрихів іноді характерний блиск, можуть бути розриви у штрихах у вигляді ділянок, що чергуються. При використанні чорнил гелевої ручки барвна речовина розподіляється рівномірно на поверхні паперу, утворює незначні розпливи вздовж волокон і проникає дещо у товщу паперу.

Графітний олівець. В штрихах сірого кольору барвна речовина розташована на поверхні паперу нерівномірно, у вигляді окремих нашарувань на виступаючих волокнах, які мають блиск.

Копіювальний папір. Барвна речовина в штрихах не має блиску (матова), розташовується вона на поверхні волокон паперу у вигляді нашарування дрібних згустків, краї штрихів нечіткі, нібито «розмиті», в штрихах відсутній втиснений рельєф.

Факсимільне кліше. Має ознаки кліше, виконаного фотополімерним способом або способом лазерного гравіювання. При фотополімерному способі барвна речовина розподіляється в елементах підпису нерівномірно, з просвітами, незначним за товщиною шаром, спостерігаються запливи фарби, розташовані за межами облямівок. При лазерному гравіюванні барвна речовина в штрихах розподіляється нерівномірно, по краях штрихів спостерігається облямівка більш інтенсивного забарвлення.

Електрофотокопії (ксерокопії). Зображення наноситься за допомогою копіювально-множильних апаратів. Штрихи утворені окремими частками порошку чорного кольору з характерним блиском, траси, утворені вузлом пишучого приладу в них відсутні. Барвна речовина розташована на поверхні паперу у вигляді спечених часток, нашарування яких спостерігаються й по краях штрихів, межі яких не чіткі, нібито «розмиті», тонкі штрихи можуть не відобразитися, на поверхні паперу спостерігаються крапкові скупчення частинок тонеру, так звані «марашки».

Факсокопії. Зображення, отримані при передачі почеркового об'єкту факсимільним зв'язком. При цьому зберігається загальна будова елементів, проте контури штрихів розмиті, барвна речовина без блиску, відображення дрібних деталей відсутнє. Зображення штрихів складається з дрібних прямокутних елементів.

Струминний принтер. У кольорових зображеннях штрихи складаються із сполучення дрібних крапок чорного, блакитного, жовтого і пурпурного кольорів, окремі крапки спостерігаються навколо зображень елементів. У чорно-білих зображеннях наявне чітке чергування крапок у штрихах, барвна речовина у крапках розподіляється на поверхні паперу рівномірно, утворюючи розпливи та проникаючи в його товщу, краї штрихів нечіткі, нібито «розмиті». У твердо-чорнильних принтерах прояв ознак аналогічний.

Лазерний принтер. Елементи підпису складаються з дрібних спечених частинок чорного кольору (тонеру), які розподіляються на поверхні паперу рівномірно незначним за товщиною шаром, краї елементів підпису мають чіткі та рівні границі, нашарування частинок тонеру спостерігаються на пробільних ділянках аркуша документу.

Як вже було зазначено вище, у всіх перелічених вище випадках встановлення конкретного способу нанесення графічного об'єкта відноситься до компетенції спеціалістів у галузі судово-технічної експертизи документів. Даний етап є важливим не тільки для правильної оцінки виявлених ознак на наступних стадіях вирішення почеркознавчих задач, але й для точного формулювання заключних висновків.

Для цього експерт в галузі судово-технічної експертизи документів повинен вміти застосовувати методи візуального дослідження об'єкта, часто пов'язані з використанням певних технічних прийомів та засобів (дослідження у кососпрямованому освітленні, за допомогою світлофільтрів, мікроскопу та ін.), а також знати ознаки, що характеризують морфологічну структуру штриха при тому чи іншому способі нанесенні графічного об'єкту. Враховуючи різноманітність пишучих приладів та барвних речовин, що використовуються у теперішній час для виконання підписів та рукописних записів, а також різноманітність множинної техніки та в особливості принтерів (матричні, струминні, лазерні та інш.), дана задача не завжди є такою простою для почеркознавця, якою здається на перший погляд.

Як показує експертна практика, після встановлення такого способу нанесення графічного об'єкта як факсиміле експерти-почеркознавці намагаються вирішити поставлені перед ними питання стосовно підпису-оригіналу, який слугував моделлю для виготовлення відповідного кліше. В ряді випадків ці питання вирішуються в позитивній (категоричній або імовірній формі), а іноді (вкрай рідко) у негативній формі та у формі НВМ (не виявляється можливим). В деяких випадках експерти зовсім відмовляються від вирішення питання про справжність підпису-оригіналу, якщо встановлено, що цей підпис наданий у вигляді відтиску факсимільного кліше. Але ж взагалі викликає сумнів щодо необхідності вирішення почеркознавчих завдань після встановлення вказаного способу нанесення графічного об'єкту.

По-перше, будь-яке зображення підпису (виконане за допомогою факсимільного кліше, розмножувальної техніки, передане за допомогою факсимільного зв'язку тощо) не є посвідчувальним знаком особи. Це впливає з самого визначення підпису – графічне накреслення, що визначає особистість його виконавця та виконуване ним з посвідчувальною метою, тобто, виходячи з цього, підпис повинний наноситись рукописним способом. У цьому і є суть даного обов'язкового реквізиту документа, який безпосередньо пов'язаний з особою пишучого, що володіє певною письмоворуховою навичкою. Відтиск же факсимільного кліше ані в юридичному, ані у фізичному відношенні підписом не є, оскільки він не доводить причетності власника підпису до факту складання документа [6].

По-друге, як було вже доведено вище, почеркова інформація значною мірою втрачається у будь-якому зображенні, і найбільшою мірою – у зображенні, нанесеному за допомогою факсимільного кліше.

По-третє, саме факсимільне кліше, на відміну від інших зображень, може розглядатися як відтиск печатки або штамп (до речі й досліджується

ся експертами з технічного дослідження документів за методикою дослідження відтисків печатки та штампю), який може бути виконаний будь-якою людиною (навіть і не тою, від імені якої значиться підпис-оригінал) та з будь-якого підпису (і з несправжнього у тому числі).

Висновки. Таким чином, знову хотілось би підкреслити, що саме рукописний підпис, який виконується безпосередньо людиною, особистістю, що володіє індивідуальним комплексом почеркових ознак, втрачає свій сенс як унікального реквізиту документу у тих ситуаціях, коли він відтворюється за допомогою факсимільного кліше. Адже усі ступені захисту, навіть самі досконалі, можна підробити, вони доступні для відтворення технічними засобами, а письмово-рухові навички особи відтворити неможливо.

Вирішення почеркознавчих задач стосовно підписів, що слугували оригіналами для виготовлення факсимільних кліше, відтиски яких надаються на дослідження, в деяких випадках можливе. Проте, при оцінці виявлених ознак почерку експерт повинен враховувати, що при такому способі нанесення графічного об'єкту ці ознаки відтворюються далеко не у повному обсязі, тобто значна частина почеркової інформації втрачається. Тому висновки експертів при вирішенні вказаних завдань у багатьох випадках можуть бути в імовірній формі або у формі НВМ (не виявляється можливість).

В ряді експертних ситуацій слід визнавати зображення непридатними для дослідження з метою вирішення почеркознавчих задач, а саме:

а) при низькій якості зображення;

б) якщо за зображенням неможливо однозначно трактувати ті або інші почеркові ознаки (темп, координацію рухів, зв'язність, напрямок та послідовність виконання елементів підпису, вид поєднання рухів, тощо).

Відмова від вирішення питання про справжність або виконавця підпису, наданого у вигляді факсиміле, можлива й на загальних підставах: при малому обсязі графічного матеріалу в досліджуваному підписі та простоті його будови, а також у випадку недостатньої кількості наявного у розпорядженні експерта порівняльного матеріалу.

Графічний об'єкт, відтворений за допомогою факсиміле, не є посвідчувальним знаком особи. Тому недопустиме використання факсимільних кліше для засвідчення документів, пов'язаних з майновими чи правовими відносинами.

Перелік посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.
2. Использование любых печатей. URL: <http://www.pechati.ru>.
3. Чередниченко Л. А. Исследование оттисков, полученных с фотополлимерных

References

1. Busel, V. T. (Ed.). (2005). Comprehensive explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. Kyiv. 1728 p. (in Ukrainian).
2. The use of any seals. Retrieved from: <http://www.pechati.ru>. (in Russian).
3. Cherednichenko, L. A. (1980). Research of prints obtained from photopolymer printing

- печатных форм: методическое письмо. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1980. Вып. 35. 10 с.
4. Павленко С. Д. Криминалистическое исследование документов, изготовленных с помощью фотополимерных печатных форм: методическое пособие. Москва, 1976. 80 с.
5. Павленко С. Д. Криминалистическое исследование оттисков печатных форм. Київ: РИО МВД України, 1970. 83 с.
6. Судебно-почерковедческая экспертиза / Ароцкер Л. Е., Богачкина Г. Р., Доброславская Е. Е., Кузина В. М., и др.; редкол. Добровольская Е. Д., Манцетова А. И., Орлова В. Ф. Москва: Юрид. лит., 1971. 304 с.
- forms: methodical letter. Moscow. Issue. 35. 10 p. (in Russian).
4. Pavlenko, S. D. (1976). Forensic research of documents made with photopolymer printing forms: a methodological guide. Moscow. 80 p. (in Russian).
5. Pavlenko, S. D. (1970). Forensic research of printed forms impressions. Kiev. 83 p. (in Russian).
6. Arotsker, L. E., Bogachkina, G. R., Dobroslavskaja, E. E., Kuzina, V. M. et al. (1971). Forensic handwriting examination. Moscow. 304 p. (in Russian).

ИССЛЕДОВАНИЯ ИЗОБРАЖЕНИЙ ПОДПИСЕЙ, НАНЕСЕННЫХ ПОСРЕДСТВОМ ФАКСИМИЛЬНОГО КЛИШЕ

Е. Г. Приймак

В современной экспертной практике объектами исследования все чаще становятся так называемые подписи, нанесенные с помощью факсимильных клише. По сути, это не собственно подписи, требующих рукописного выполнения, а это их изображения, нанесенные с помощью определенных клише (факсимиле).

Определение конкретного способа нанесения графического объекта (рукописным способом либо не рукописным – в частности, посредством факсимильного клише) относится к компетенции специалиста в области судебно-технического исследования документов. А установление конкретного исполнителя подписи относится к идентификационным задачам почерковедческого исследования.

Решение почерковедческих задач при проведении почерковедческих исследований подписей, которые служили оригиналами для изготовления факсимильных клише, отпечатки которых предоставляются на исследования, в некоторых случаях возможно. Однако при оценке выявленных признаков почерка эксперт должен учитывать, что при таком способе нанесения графического объекта эти признаки воспроизводятся в неполном объеме, ведь значительная часть почерковой информации теряется.

Графический объект, воссозданный с помощью факсимиле, не является достоверительным знаком лица. Поэтому недопустимо использование факсимильных клише для заверения документов, связанных с имущественными или правовыми отношениями.

Ключевые слова: подпись, факсимиле, клише, экспертное исследование, способы выполнения подписей.

RESEARCH OF SIGNATURE IMAGES APPLIED WITH A FAXIMILE CLICHET

O. Pryimak

In modern expert practice, the so-called signatures made using facsimile clichés are increasingly becoming objects of research. In fact, these are not actually, signatures requiring handwritten execution, but its images, applied using certain clichés (facsimiles).

The determination of a specific method of drawing a graphic object (handwritten or not handwritten, in particular, by means of a facsimile cliché) is within the competence of a specialist in the field of forensic examination of documents. In addition, the establishment of a specific performer of the signature refers to the identification tasks of handwriting research.

The solution of handwriting problems during handwriting signatures' research that served as originals for making facsimile clichés, the prints of which are provided for research, is in some cases possible. However, when assessing the identified signs of handwriting, the expert should take into account that with this method of drawing a graphic object, these signs are not reproduced in full, because a significant part of the handwriting information is lost.

The facsimile-recreated graphic is not a person identification. Therefore, it is unacceptable to use facsimile clichés to certify documents related to property or legal relations.

Key words: signature, facsimile, cliché, expert research, ways of making signatures.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.61>
УДК 343. 98

Володимир Михайлович Бараняк
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу

E-mail: baranyakvm@gmail.com

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

СПОСОБИ СЕПАРАЦІЇ НА ПІДГОТОВЧІЙ СТАДІЇ ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ

У статті на прикладах з експертної практики розглянута методика застосування інерційного, механічного, магнітного способів сепарації і хімічного розділення суміші під час проведення криміналістичної експертизи наркотичних засобів і металів. Застосування інерційного способу сепарації дозволяє придивити процес розділення емульсії водного розчину наркотичного засобу і екстрагуючого органічного розчинника. Відокремлення досліджуваного металу